

У результаті різних асоціацій у межах тропів осі псевдототожності відбувається рух від сенсорного до абстрактного, де переплітаються, суміщуються та консоліднують значення в різних площинах: якісній, ментальній, кількісній, темпоральній, що продукує стереотипи з різним ступенем перцептивності й відмінною аксіологією, які виформовують узагальнений образ як зовнішності українців (субмодель "зовнішній вигляд"), так і внутрішніх потенцій представників української лінгвокультури (субмоделі "риси характеру", "діяльність", "поведінка").

Список використаних джерел

1. Квас О.В. Вплив етнічних стереотипів на процес міжособистісного оцінювання: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. В. Квас; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2003. – 20 с.
2. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина "когнитивный" / Е. С. Кубрякова // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж, 2001. – С. 3–9.

T. Semashko, Candidate of Philological Sciences, Postdoctoral Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

OBJECTIFICATION OF VISUAL COMMUNICATION SEGMENT "FORM" IN TERMS OF ETHNIC AND CULTURAL STEREOTYPING

On the materials of the "Dictionary of Ukrainian Language in 11 volumes (1970-1980)", one of the segments of objectification of visual communication "form" in terms of ethnic and cultural stereotyping is considered. The degree of adequacy of the corresponding informative material, which allows to draw conclusions about the sustainability of patterns of sensory perception in Ukrainian linguistic culture.

Keywords: anthropocentric coordinate, visual communication, sensory perception, perceptual stereotypes.

T. Семашко, канд. філол. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОБЪЕКТИВАЦИИ СЕГМЕНТА ВИЗУАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ "ФОРМА" В АСПЕКТЕ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ СТЕРЕОТИПИЗАЦИИ

На материалах "Словаря украинского языка: в 11-ти томах (1970–1980)" рассмотрены объективации одного из сегментов визуальной коммуникации "форма" в аспекте этнокультурной стереотипизации. Определена степень информативной достаточности соответствующего материала, что позволяет сделать выводы относительно устойчивости стереотипов сенсорного восприятия в украинской лингвокультуре.

Ключевые слова: антропоцентрическая координата, визуальная коммуникация, чувственное восприятие, перцептивные стереотипы.

УДК 811.161.2–1

О. Строкаль, канд. філол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЕТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ НОМІНАЦІЙ ПОНЬЯТ ХРОНОТОПУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ В. КОЛОМІЙЦЯ ТА П. МОВЧАНА)

У статті розглянуто особливості функціонування оказіональних номінацій понять хронотопу в поезіях Володимира Коломійця та Павла Мовчана. Досліджено характер уживання неолексем із семантикою простору і часу в художньому тексті з метою створення яскравих поетичних образів.

Ключові слова: час, простір, хронотоп, ідіости́ль, поетика.

Поняття часу й простору належать до фундаментальних філософських понять, загальнолюдських культурних універсалій.

В античних матеріалістичних доктринах час і простір визначаються як початки світу, в об'єктивно-ідеалістичному світогляді простір інтерпретується як "чуттєвість" Бога, у суб'єктивно-ідеалістичних філософських системах час і простір розглядаються як апріорні форми споглядання, у діалектичному вченні – як "всезагальні форми існування матерії" [1, с. 3].

Час і простір виступають також основними категоріями мистецтва [3]. Елементи реального світу, образно відтворюючись у словах-знаках, формують нову літературно-художню реальність, яка має свої часові параметри, своїх героїв у певних соціальних взаємодіях, на тлі природних явищ, у структурі художнього простору. "Дослідники міфологічної картини світу вважають, що категорії простору і часу не розділялися. У найдавніших фольклорних жанрах час ізоморфний простору, ідея часу виражається через ті ж самі форми, які в архаїчній культурі представляли модель простору" [10, с. 9].

3. Курилович Е. О методах внутренней реконструкции / Е. Курилович // Новое в лингвистике. Вып. IV. – М.: Наука, 1965. – С. 36–44.

4. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – 3-е изд., репринт. – М.: Издательская фирма "Восточная литература" РАН, 2000. – 407 с.

5. Охріменко Т. В. Еволюція системи тропів псевдототожності в російському поетичному мовленні (на матеріалі фольклорних творів і текстів у жанрі фольклорних стилізацій XVII–XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: спец. 10.02.02 / Т. В. Охріменко. – К., 2008. – 20 с.

6. Слухай Н. В. Художній образ у дзеркалі міфу етносу: М. Лермонтов, Т. Шевченко (лінгвосеміотичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.02, 10.02.01 / Н. В. Слухай. – К., 1996. – 48 с.

7. СУМ – Словник української мови: в 11 т. / [гол. ред. кол. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

8. Цивьян Т. Ф. Лингвистические основы балканской модели мира / Ин-т славяноведения и балканистики. Отв. ред. В. Н. Топоров / Т. Ф. Цивьян. – М.: Наука, 1990. – 207 с.

9. Чикобава Арн. История и лингвистика / Арн Чикобава // Вопросы языкознания. – 1980. – № 6. – С. 3–12.

Надійшла до редколегії 08.10.15

Час і простір як основні, визначальні категорії людського буття, виступаючи суб'єктивними й необхідними умовами чуттєвості та апріорними формами споглядання [1, с. 85], яскраво репрезентовані в художніх творах, де вони стають чи не центральними поняттями, довкола яких вибудовується й образна система. Література освоювала реальний історичний часопростір доволі складно, поетапно, виробляючи на кожному історичному відрізку свого існування певні жанрові методи й форми відображення категорій часу й простору. Таким чином був створений суттєвий взаємозв'язок часових та просторових відношень, художньо засвоєних літературою, який М. Бахтін назвав "хронотопом". Саме в літературно-художньому хронотопі присутнє злиття просторових і часових ознак. Час згущується, стає художньо видимим, простір інтенсифікується, втягується у рух часу, сюжету, історії [2, с. 235].

У поетичних текстах П. Мовчана та В. Коломійця часопростір (хронотоп) переважно представлений як усвідомлена та відчута ліричним героєм об'єктивна дійсність, яка визначає його "художнє буття". Усвідомлення,

власне рецепція ліричним героєм часу та простору відбувається шляхом вироблення оцінних маркерів на позначення певного досвіду, набутого ліричним героєм у процесі пізнання світу. Час і простір, таким чином, у художньому творі відображаються за допомогою певних номінативів на позначення численних понять хронотопу. Зауважимо, що лексичні інновації на позначення різних часових типів містять додаткові різноманітні асоціації, конотативні значення та смисли. Зокрема, лексемам на позначення астрономічного часу властиві семантичні вказівки на пору року, час доби [4].

Семантика астрономічного часу із вказівкою на пору року представлена в новотворах як В. Коломійця, так і П. Мовчана. Час виступає характеристичною ознакою самої природи, людських радощів і печалей. Варто зазначити, що серед досліджуваних індивідуально-авторських неолексем новотвори із семантичною вказівкою на осінню пору поширені в поезії В. Коломійця: **зосеніти** (*В солодкому закладено гірке... Весній - / щоб зосеніть... Все плине без упуни. / У книжці недочитаній, пустій - / суха, забута гілочка ямину...* [6, с. 133]); **осеневіти** (*Холодний Яр - / забутий жар / в лісах прадавніх тліє. / Пливають стоять байдари хмар, / мов сон... Осеневіє, / Іскрять підлісок... / Пустка й шир* [7, с. 16]).

У "Материнському диптиху" В. Коломійця (*Вечоровий теплий дух поліну / навіва мені м'яку печаль... / В сю хвилину думкою полину / в материнську зосенілу даль.*) деривати "**зосенілий**" поряд із лексемою з семантикою "просторовості" "**даль**" моделює певний художній хронотоп, який через асоціативний зв'язок образів осені та прожитого життя пов'язується зі сферою спогадів (тут – спогад про матір) – *думкою полину / в материнську зосенілудаль*. Символом прожитого життя в аналізованому поетичному контексті також виступає образ вечора. Так, використання ад'єктивної номінації ознаки, пов'язаної з часом доби "**вечоровий**" допомагає митцю художньо передати внутрішній стан ліричного героя – **Вечоровий теплий дух поліну / навіва мені м'яку печаль**. Образ часу як конкретна мить, певний момент життя ліричного героя виражений за допомогою займенниково-іменникового словосполучення "*в сю хвилину*". Зазначений конкретний відтинок життя виступає певною відправною точкою спогадів ліричного героя (на смислового вектора й за допомогою цього своєрідного художнього прийому автор розкриває, підкреслює саме ознаку незворотності плину життя, де ніщо не проминальне, де "*утвоєму тихому безсонні ся печаль, снагуючись, тече...*"). Як бачимо, з образом спогадів тісно пов'язаний образ плину часу, тривання й динаміки життя.

У П. Мовчана актуалізовані окаціоналізми із семантикою таких пір року, як весна і літо: **розвеснянілий** (*...круглішим станеш ти, неначе шовкопряд, / хай в затишку дріма твоя душа злиденна, / допоки тче нитки розвеснянілий сад. / Ні затажні дощі, ні в'дліва сльотниця / не збудять, не сягнуть, не візьмуть за живе - / вітри гойдають сад, / солодко їй сниться - / хить-хить та все хить-хить – хитальна хитавиця.* [8, с. 46]); **середлітній** (*Материнське в нас – довічне, / як довічні ми у хлібі. / І зросте з рукоположин / щедра гілка середлітня, / щедра пагоном відвертим, / що вербою поречеться* [9, с. 84]).

Своєрідне контекстуальне протиставлення образів весни та осені спостерігаємо в таких поетичних рядках автора: "*– Це весна чи такий передзимок, / замість снігу – намисто сльозинок, / замість смутку – зривається сміх, / і дорога, налипла до ніг, / поза тебе, оглянься, щезає, / а майбутнє твоє неокрає / постає без конкретних ознак, / як сподіваний день, - чи не так?*" [9, с. 90].

Часової означеності в художньому тексті набуває певна предметна, характеристична атрибутика, пов'язана з тією чи іншою порою року, переходом однієї пори в іншу тощо, де уявлення про час базується на певних смислових, образних узагальненнях, порівняймо: **відсніжитися** (*І бруньку уцілілу сад / з пекучих винис сніговіїв. / Сніг збіг, / відсніжився назад, / відхилиталася галузка, / і крапля громова заускла / в розкішно-визрілий гранат* [9, с. 63]); **пелюсткопад** (*Пелюсткопад святкує / час вітряних пожеж. / Коли мед смакує - / хай і праця теж!* [5, с. 85]); **першогорім** (*Зметнувся пагоном на пні старому / дубок гінкий. / Він побратим зелений першогорму, / мов лук – тугий!* [5, с. 87]).

Новотвори такого типу можуть виконувати асоціативно-образні функції в художніх описах, пов'язаних з людиною, психічним станом ліричного героя, порівняймо в поезії П. Мовчана – **хурдельно-невпинно** (*Сам стаєш білим птахом, і криляний рух / переходить в круте попотіння поволи. / У кімнаті вже тісно... і небо тісне: / білі крила, що маєш, ховаєш за спину; / білі птахи кружляють хурдельно-невпинно - / як зірветься котрийсь, то по серцю крилом полосне* [9, с. 98]).

З-поміж новотворів із семантикою часу фіксуємо лише одиничні утворення зі вказівкою на час доби. В. Коломієць використовує метонімічне утворення "**коваль-світанок**", яке номінує час доби за асоціативно-кольористичною ознакою, пов'язаною з діяльністю людини відповідної професії: "*Роздує коваль-світанок горно: / хай проясніє... щезне мла. / Струна взяла мене за горло / і в край коханий повела!*" [7, с. 43].

П. Мовчан на основі синкретичного сприйняття відповідної часової даності творить неолексему "**ночедень**" (*Нема мене до подиху, нема, / є насінна стиснута, німа, / загублена в безмежній порожнині, / де теоряться сполуки безпричинні, / де **ночедень** безбарвний і ніякий, / де на окремість жодної ознаки...* [8, с. 97]).

Час як філософське поняття представлений такими категоріальними величинами, як "вічність", "минуле й майбутнє", "рух часу", що в досліджуваних текстах знаходять різне лексичне вираження.

Так, образ вічності вербалізується в лексемах: **безвіч** (*Та ось по житнищах скажено, / по лінії мого життя, / по щойно спорожнілій жмені лих навалники летять. У безвіч – безліч їх, поганців...* [9, с. 9]); **всечасні** (**Всечасні** джерела, що б'ють вглибині / і повнять струмки непомітні. / Прекрасні в народі легенди й пісні, / бо розум і серце їх – рідні [7, с. 129]).

Суголосним до образу вічності у В. Коломійця виступає образ скелі як незмінного абсолюту, що концентрує в собі історію людства, його досягнення, набутки, його творчий геній, порівняймо: "*Музика – весела каравела - / випливала з-поза скель-віків. / І Париж під вежею Ейфеля / у тремкім серпанку голубів!*" [7, с. 295].

У лексемі "**первотворно**" П. Мовчан художньо відображає момент народження нової душевної якості, нової сутності ліричного героя – "*Як первотворно розкотився / мій простір на десятки гін, / і ледве-ледве умістився / в озгом – цей непомітний дзвін...*" [9, с. 74].

Образ руху часу, його тривання, семантично представлений у лексемах: **пливочас** (*Підживлюю вогонь я - / кидаю думок галузки. / Пою сльозою, щоб не згас. / Крилом невовної у світі музики – те полум'я – над пливочас* [5, с. 59]); **рухоминання** (*На підшовах ні піщиночки, / розтираєш білі дниночки... / Вибераєш найкоштовнішу, шовковисто-білішу, / і, відпечатавши насмолені підшохи, / гадаєш, слід полишив, відчувши рух свого ж рухоминання* [8, с. 98]); **часолет** (*Неспинний часолет / хай налягає на прозорі весла. / Хай літо хилиться на осінь, / а зима на весну. / Життя – не репетиція, як десь казав поет* [6, с. 58]).

Одним із засобів художнього відображення образу плинну часу у В. Коломійця є введення в поетичний контекст образу води, який у народних уявленнях не лише пов'язується зі шляхом, дорогою в небуття, але й символізує саме життя, його вічний рух: **плин-вода** (*Тихо... / в кожного – своя біда, / своя нужда маленька. / І щастячко – як плин-вода, / що коло плоту тенька.* [7, с. 91]); **плисти-жити** (*... Я тут – весь тремт і звук. / Італія! / Любов розкішна в ній веснує. / І Колізей, мов справді колесо, / заублене якимись чумаками, / велично котиться та й котиться з глибин / дорогою віків... / Тут Рафаель і Дант у хмарах мрій / плывуть-живуть* [7, с. 162]); **стріль-вода** (*Скільки див було – моїх коханнів! / Та – мов стріль-вода – все плине, рине... / і лишається – єдине – перше і останнє: / "Батьківщина! Батьківщина!..."* [5, с. 130]).

Аналізуючи семантику простору в новотворах В. Коломійця та П. Мовчана, ми відштовхуємось від топологічного підходу до абстрактного поняття простору, виділяючи в ньому такі інтуїтивно зрозумілі просторові поняття, як відстань, близькість, довкілля, неперервність і межу. Поняття "довкілля" виступає дещо узагальненим у відношенні до інших, які своєю чергою постають у ряді випадків його конкретизаторами. Певні просторові величини з проекцією на вісь координат можуть бути пов'язані з горизонтальною або вертикальною площинами.

Лексеми із семантичною вказівкою на горизонтальну просторову площину представлені переважно в поезії П. Мовчана: **роздалля** (*Від роздалля біль під серцем: / леле, що за глибина! / Синь-блакить черпає наперстком, / щоб добутися до дна. / Та блакиті прибувало, / хоч росла щодня жага; / пив захланно – було мало, / синь кипіла в берегах...* [8, с. 73]); **розплющуватись** (*Та крізь дрімоту чути іржання / здичавілого коня, / в тоненькі щілини жита видно шию дороги, / река узброєна. Слух розплющується по землі, / печатається гербованим копитом. / А з чотирьох сторін летять червоні півні - / о ратаю, рятуй перепелицю!* [9, с. 80]).

Серед новотворів цього семантичного типу маємо деривати на позначення антимонії просторових понять "близький-далекій": **близь** (*І я крізь полум'я дививсь і збільшеним все бачив: вчорашній день і нову близь* [8, с. 42]); **далінь** (*Ураган овіює... / І міць озонна. / І глибінью відкрилася, далінь* [7, с. 20]); **здаленілий** (*Ох, як пахне життя! Особливо – минуле. / День від дня не відняти – суцільний клубок. / Тільки голос подасть здаленіла зозуля / з глибини забуття, з осерддя думок...* [8, с. 80]); **тогоччя** (*І ген близнюк стоїть на дальнім тогоччя, / печаль його ясна, хоч голос олов'яний...* [8, с. 111]).

Оказіоналізми на позначення певних просторових величин, пов'язаних із вертикальною площиною, містять додаткову вказівку на її яруси – верхні та нижні. У більшості випадків семантика "ярусів" доповнюється конотативним значенням негативного чи позитивного образу – зокрема, образи, пов'язані з верхніми ярусами, в основному розуміються як позитивні, у той час, як ті, що пов'язані з нижніми, мисляться як негативні, або як "такі, що містять певну таємницю" – такі конотації є природними й пов'язані з космологічними уявленнями людства.

У В. Коломійця індивідуально-авторські утворення зі значенням вертикальної просторової площини семантично окреслюють верхні її яруси: **небовись** (*Заповітні обрії – у квітні: / ожива трава... ясніє небопись; / і зустрічних усмішки привітні...* [5, с. 7]); **звисочений** (*Я – твій дух, а ти – моя снага, / Україно, доле дорога. / Колоском на ниві велелюдній, / димарем, звисоченим у небо... / будь – для тебе!* [6, с. 51]). У поезії П. Мовчана зустрічаємо як деривати з семантикою "нижнього ярусу" вертикального простору **безоднявий**, *І хоч кричма викрикуй свій відчай, / хоч мовчанням вимовчуй,*

терпи, / під тобою безоднява вічність / мерзлотою гуде з-під стопи... [8, с. 106], **пронурити**, *І метелики летіли - / білим білі пелюстки, / покривали всеньке тіло, світлим пописком луски. / Треба глиб мершій пронурити, / щоб до зірки змірять путь, / треба здерти власну шкуру, / щоб безмежжя осягнути.* [8, с. 73], так і зі значенням "верхнього ярусу" – **хмаро-небо** (*...де хмаро-небо змішане з водою, / і все оте з тобою є й тобою ...* [8, с. 97]).

Іноді в поетичних текстах П. Мовчана шляхом поєднання окремих лексем, які позначають певні реалії дійсності, що асоціативно пов'язані з ярусними рівнями вертикальної просторової площини, моделюється векторна семантика в межах цієї площини (у нашому випадку – це спрямованість "згори-вниз") – **птахо-дерево-людо-глино-зерно** (*"Миром світлосте!" - з яблуні, з молодого / вершка... / перемішані, зв'ялені: тут плоди, там рука... / крізь лунку горловину прокручує час / і зернину, й пилину, і здрібнених нас. / Та склубочений вихор готує ретельно заміс, / щоб розлити по формах нетанучий віск: / птахо-дерево-людо-глино-зерно...* [8, с. 46–47]).

Вектор вертикальної просторової площини "знижувору" в поезії П. Мовчана семантично виявляється шляхом введення в контекст лексеми **"плодоспрямований"**, поряд із номінацією означуваного предмета "коріння" – *"Невинна фарба червоніє, / Горить слізьми на полотні; / Так в земляній горить п'ятьмі / Плодоспрямоване коріння"* [9, с. 31].

В окремих випадках новотвір може містити одночасну семантичну вказівку на вертикальну й горизонтальну просторові площини – **ушир-глибину** (*Та поки у камені іскри ще сплять, / хутчій витискай з нього соки, / і мури розкидай, і вежі зруйнуй, / і вилуци зрілу бруківку, / щоб час розступився ушир-глибину, / щоб легко було проростать, мов зерну, / ногами торкнувшись долівки.* [8, с. 77]).

Деякі деривати, що семантично не пов'язані з просторовими площинами та ярусами, попри загальне значення "просторовості", містять ряд додаткових семантичних відтінків. Так, лексеми **"скрізьнота"** й **"навстіжні"** в поетичному контексті використовуються з метою зображення внутрішнього стану ліричного героя: *"Розплющив очі світ – крізь мене. / Буйноkwітий!... / Мов жмут багряного жбурнув / хтось дужий з кручі / та й зупинив у навстіжних очах... - Мій світ!"* [6, с. 5]; *"Леле, скрізьнота така, / що тебе розмива по піщинці, - / вужчає вітер, тоншаєш ти при стежинці..."* [9, с. 87].

За допомогою деривата **"навстіжність"** В. Коломійця художньо виразно семантику "безкрайності, безмежності" простору – *Всім єством / у світовій навстіжності / припадаю до Тарасових слідів* [7, с. 20].

Новотвір **"навкружниця"** в поезії П. Мовчана використовується з метою персоніфікації й певної художньої ідеалізації довколишнього простору в очах ліричного героя, який асоціативно пов'язується з образом Раю – *... перецвіта / навкружниця у колір диму, / і накривають хатній дах / дерева крилами прудкими. / І місять листя, наче глину, / бо чути: ноги шелестять, / і на березову бантину / саджають діти каченьят. / Глибшає річищем ріка / під повстю сизого туману, / і в житла спокій затіка / дрімотою – безперестанно...* [9, с. 110].

Семантична вказівка на процес інтенсивного поширення в просторі певного явища присутня в новотворі П. Мовчана **"просторитися"** – *Від хвилі трепету – на скон / дві птиці сну ураз злетіли, - / гнів люто випік п'ятаком / цілого яструба на тілі. / Вживаючись в єство чуже, / він вільно в об'ємі просторивсь, / влягавсь у тіло, та невже / людську статуру геть спотворить?* [9, с. 76].

Номінацію ознаки певного предмета за місцем його знаходження в просторі у відношенні до ліричного героя в

текстах П. Мовчана здійснює лексема "супротнім", яка в художньому контексті виступає як вказівка на місце знаходження відповідного топосу – містилиця подій та образів – *Та що це? - у вікні супротнім / з'явилась птича голова. / Високий гребінь цієї, мов квітка, / і дзьоб, як голка, скло прошив; / і червоняста бігла нитка / до втиснутої в пух душі. / І щоб не бачить кров злочинну, / він двері прочинив скоріш, - / спалахнув перед очима / хазяйчин добровірний ніж. / Лиш домовик давився сміхом, / немов звертаючись до дня: / - Коли приходить гостре лихо, / то двері настіж прочиняй [9, с. 72].*

Нерідко одиниці на позначення часу та простору тісно взаємодіють у поетичному тексті (*Поволі, по хвилі весь час відхлинає минуле, / а лінія долі все глибше долоню січе...*) та моделюють тривимірну систему координат, центром якої постає ліричний герой. Звернімо увагу на те, як часопросторова семантика в поезії П. Мовчана "*Поволі, по хвилі весь час відхлинає минуле...*" пов'язується з образами власне ліричного героя, його душі (*і небо важкого мене не підійме ніяк*); (*бо навіть минуле заснуло тебе полиша?*), його тіла – долонь (*лінія долі все глибше долоню січе*), обличчя (*тінь лиш ковза по обличчю туди і навспак*) й очей (*із денця очей споночілих / пташина по пташці зліта*). Образ душі ліричного героя в поетичному контексті виразно пов'язується з образом дому – тут – порожньої хати-пустки (*шпаківня*), покинутої птахами, які для ліричного героя виступають символами мрій, життя, думок, ідей (*Невже ж ти спустошишся так, як шпаківня*). Таким чином, внутрішній мікрокосм ліричного героя в поетичному контексті, проектується у простір довкілля, природи, набуває якості макрокосму (*без ліку птиць у тобі, заєніздивившись, поснуло*), у системі якого вибудовуються часові та просторові підсистеми.

Час як триєдність минулого, теперішнього, майбутнього та простір як взаємозв'язок горизонтальної і вертикальної площин у зазначеному поетичному тексті особливо яскраво передає індивідуально-авторське утворення "*пронурити*" (*Невже ж ти спустошишся так, як шпаківня... Пронурив життя, як негоду осінню*), яке, символізуючи перехід із верхніх до нижніх ярусів просторової вертикальної площини, виступає метафорично-образною номінацією прожитого життя. Художній образ минулого в тексті семантично пов'язаний із нижніми ярусами. Звернімо увагу на лексеми, що номінують власне статичний топос – *денце* – *І тільки із денця очей споночілих / пташина по пташці зліта*, стан нерухомості й навіть безпомічності ліричного героя – *На плівці водиці лежунемовлям у купелі, / і небо важкого мене не підійме ніяк* – показовим у цьому контексті є ад'єктив "*важкий*", що не лише семантично пов'язаний із нижнім ярусом, а й позначає стан героя як певний "стан обтяженості життєвим досвідом", який ніби карбується в його пам'яті – що символізують лексеми зі значенням "занурення" в нижні просторові яруси "*глибше*" та "*січе*" (*лінія долі все глибше долоню сі-*

че). З образами минулого в поетичному тексті тісно пов'язані образи спогадів.

Спогади про прожите життя сприймаються ліричним героєм у проекції на горизонтальну та вертикальну просторові площини. Вони постають, на відміну від минулого, не як статичні станові константи, а як певні динамічні величини – звернімо увагу на вербати з векторною семантикою "знизу-вгору" (*підіймати, злітати, зривати*). На рівні горизонтальної просторової площини, представлені лексемами "*туди*" і "*навспак*", спогади набувають семантики невиразності, невизначеності, як певна *тінь*, що має спорадичний характер вияву (*та тінь лиш ковза по обличчю туди і навспак*). На рівні вертикальної просторової площини образ спогадів розуміється ліричним героєм як згадка про щось прекрасне, символами якого виступають образи птахів (чайок), які асоціативно пов'язані з "вищими сферами" (*І тільки із денця очей споночілих / пташина по пташці зліта*); (*коло за колом заточують чайки веселі*).

Як бачимо, категорії часу і простору в поезії В. Коломійця та П. Мовчана перебувають у тісній взаємодії і в поетично-образній системі проектується на життя і внутрішній стан ліричного героя. Зокрема, для ліричного героя рух вертикальною просторовою площиною часто символізує прожите життя, на яке також можуть контекстуально вказувати неолексеми на позначення пір року та низки художніх образів, зокрема, образу води. Також у поетичних текстах обох митців маємо оказіональні деривати, які контекстуально не пов'язані із просторовими площинами, хоча й містять загальне значення "просторовості". У В. Коломійця ці новотвори підкреслюють семантику "безмежності простору". П. Мовчан використовує лексеми зі значенням "просторовості" з метою ідеалізації довколишнього простору, підкреслення інтенсивності поширення в просторі певного явища та вказівки на місце знаходження в просторі певного предмета.

Список використаних джерел

1. Ахундов М. Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы / Ахундов М. Д. – М.: Наука, 1982. – 221 с.
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики / Бахтин М. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
3. Гуревич А. Время как проблема истории культуры / А. Гуревич // Вопросы философии. – 1969. – № 3. – С. 17-21.
4. Дорохова О. Лексема "місяць" як один із засобів вербалізації концепту "нескінченність" (на матеріалі поетичного доробку Хорхе Луїса Борхеса) / О. Дорохова // Мовознавчі студії: [зб. наук. праць]. – К., 2006. – Ч. 1. – С. 32-34.
5. Коломієць В. Р. День творення: Лірика / Коломієць В. Р. – К.: Молодь, 1975. – 175 с.
6. Коломієць В. Р. Поміж чуттями і дивами: Поезії / Коломієць В. Р. – К.: Рад. письменник, 1969. – 142 с.
7. Коломієць В. Р. Семігори / Коломієць В. Р. – К.: Дніпро, 1990. – 419 с.
8. Мовчан П. М. Сіль: Поезії / Мовчан П. М. – К.: Дніпро, 1989. – 380 с.
9. Мовчан П. М. Твори: в 3 т. / П. Мовчан. – К.: Просвіта, 1999. – Т. 1: Голос: [поезії]. – 1999. – 622 с.
10. Шведова М. О. Вербалізація образних стереотипів сприйняття часу в російській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 "Російська мова" / М. О. Шведова. – К., 2008. – 19 с.

Надійшла до редколегії 18.06.15

O. Strokal, Candidate of Philological Sciences
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

POETICS OF INDIVIDUAL-AUTHOR'S NOMINATIONS OF CHRONOTOPE'S CONCEPTS (BASED ON POEMS BY V. KOLOMIETS AND P. MOVCHAN)

The features of functioning of occasional nominations of chronotope's concepts in Vladimir Kolomijet's and Pavlo Movchan's poetry are considered in the article. Character of the use of neologisms with space and time semantics in the art text for creation of bright poetic images is investigated.

Keywords: time, space, chronotope, individual style, poetics.

A. Строкаль, канд. філол. наук
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ПОЭТИКА ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКИХ НОМИНАЦИЙ ПОНЯТИЙ ХРОНОТОПА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭЗИЙ В. КОЛОМИЙЦА И П. МОВЧАНА)

В статье рассмотрены особенности функционирования окказиональных номинаций понятий хронотопа в поэзии Владимира Коломийца и Павла Мовчана. Исследован характер использования неологизмов с семантикой пространства и времени в художественном тексте с целью создания ярких поэтических образов.

Ключевые слова: время, пространство, хронотоп, идиостиль, поэтика.